

Κοινωνία των Πολιτών «civil society». Γένεση, προοπτικές, προβλήματα, του Λεωνίδα Κατσίρα, Σχολικού Συμβούλου, ΠΕ13, Νομικών-Πολιτικών Επιστημών.

Μόνοι γαρ τον τε μηδέν των δε μετέχοντα ουκ απράγμονα. αλλ' αχρείον νομίζομεν, (Περικλέους Επιτάφιος).

Αναμφισβήτητα ο άνθρωπος είναι πλασμένος από την φύση του ως κοινωνικό ον, να επιδιώκει, δηλαδή την συντροφιά, αλλά και την συνεργασία άλλων ανθρώπων, ώστε να δημιουργούνται κοινωνίες και έτσι να βελτιώνεται το επίπεδο ζωής των ανθρώπων, να υπάρχει δηλ. πολιτισμός.

Τι είναι, όμως, κοινωνία των πολιτών, πότε εμφανίστηκε και τι σκοπούς εξυπηρετεί; Όλοι οι πολίτες ανήκουν σε ένα κοινωνικό σύνολο; Και αν ναι, τότε σε τι διαφέρει ο όρος «κοινωνία» από τον όρο «κοινωνία των πολιτών»; Ο όρος είναι σχετικά νέος και χρησιμοποιήθηκε στην Ελλάδα ως μετάφραση του αγγλικού όρου 'civil society'¹. Η «Κοινωνία των Πολιτών», εάν και δεν ορίζεται, αποτελεί σίγουρα ένα συμπλήρωμα του Κράτους, διαμέσου των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (Μ.Κ.Ο.), που προσπαθούν να πάρουν θέση στα μεγάλα κοινωνικά, οικονομικά, οικολογικά ή άλλα προβλήματα της κοινωνίας μας.

Για να απαντήσουμε στα πιο πάνω ερωτήματα χρειάζεται κατ' αρχήν να εξετάσουμε από πότε έχει ξεκινήσει η χρήση του όρου «κοινωνία των πολιτών» και ποιες ανακατατάξεις συνέβησαν στην παγκόσμια πολιτική σκηνή.

Σύμφωνα με την Janine Wedel «Υπό το καθεστώς του κομμουνισμού, τα έθνη της Ανατολικής Ευρώπης ποτέ δεν είχαν μια «κοινωνία πολιτών» και συμπληρώνει «Κοινωνία πολιτών» υπάρχει, όταν άτομα και ομάδες έχουν την ελευθερία να σχηματίζουν οργανώσεις που λειτουργούν ανεξάρτητα από το κράτος, και που μπορούν να μεσολαβούν μεταξύ των πολιτών και του κράτους.»²

Η έντονη συζήτηση τα τελευταία χρόνια στηρίζεται στην άποψη ότι η δημοκρατία

¹http://www.ecclesia.gr/greek/news/europe/zorbas_neoeuropaiko.htm#4_bottom#4_bottom.

Το περιεχόμενο της ορίζεται στην Υπος. 9 της *Λευκής Βίβλου της Ε.Ε.* ως εξής: «Η κοινωνία των πολιτών περιλαμβάνει συνδικαλιστικές ενώσεις και οργανώσεις εργοδοτών, κυβερνητικές οργανώσεις, επαγγελματικά επιμελητήρια, φιλανθρωπικές οργανώσεις, κλ.π., οργανώσεις στις οποίες οι πολίτες συμμετέχουν στην τοπική και δημοτική ζωή...".

² Chris Hann & Elisabeth Dunn, *Civil Society: challenging western models*, European Association of Social Anthropologists, Publisher: Routledge, 1 edition (October 2, 1996).

είναι μια συνεχής διαδικασία, η οποία επεκτείνεται πέραν από τις ελεύθερες εκλογές, τη διάκριση των εξουσιών. Πραγματική δημοκρατία υπάρχει εκεί όπου οι διάφορες δυνάμεις εξουσίας αλληλοελέγχονται αποτελεσματικά.

Στην αποτελεσματικότητα του ελέγχου της κρατικής εξουσίας θα αποτελούσε ο **ενεργός πολίτης**, ο οποίος δραστηριοποιείται καλύτερα στην οργανωμένη κοινωνία των πολιτών και μπορεί να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στο κοινωνικό και πολιτικό γίγνεσθαι. Η «κοινωνία των πολιτών» είναι **οργανωμένη και δρα συλλογικά και κριτικά**, μέσα στη δημόσια σφαίρα, με σκοπό να προάγει ιδέες και συμφέροντα και εν τέλει να πετύχει κοινούς στόχους. Τούτο είναι το σημείο που διαφέρει από την κοινωνία στη γενικότερή της μορφή. Αποτελεί τον ενδιάμεσο φορέα μεταξύ του κράτους και κοινωνίας.

Η ενεργός συμμετοχή των πολιτών σε ζητήματα ευρύτερης σημασίας αποτελεί νέα μορφή συμμετοχής στα κοινά. Έτσι, ως *κοινωνία των πολιτών* μπορεί να ορισθεί, ως *το σύνολο των οργανωμένων πολιτών, οι οποίοι εξυπηρετούν μέσω ενός δημοκρατικού διαλόγου το γενικό συμφέρον και χρησιμεύουν ως μεσολαβητές μεταξύ των δημόσιων αρχών και των πολιτών.*

Με άλλα λόγια η *Κοινωνία των Πολιτών, η civil society*, σηματοδοτεί μια επαναδραστηριοποίηση του πολίτη και αποτελεί επιστροφή στις ρίζες της Αθηναίων Πολιτείας και μπορεί να αποτελέσει, δυνάμει έστω, και υπό προϋποθέσεις, μια διπλή ασφαλιστική δικλείδα της σύγχρονης Δημοκρατίας. Σε τελική ανάλυση θα λέγαμε ότι είναι προεχόντως ο πραγματικός κόσμος των δικαιωμάτων. Είναι ο ζωτικός χώρος της εναλλακτικής συμμετοχής στα κοινά, του εθελοντισμού και της ανιδιοτελούς στράτευσης για την διασφάλιση και ενίσχυση της προσωπικής ελευθερίας και της κοινωνικής συνοχής απέναντι στον αυταρχισμό, κρατικό και ιδιωτικό, όσο και απέναντι στην ιδιώτευση, την παθητικότητα, την κοινωνική αδιαφορία, και τον ατομικισμό³.

Ποια όμως είναι τα μέλη της κοινωνίας των πολιτών; Μέλη της είναι οι συντεχνίες και οι σύνδεσμοι των εργοδοτών, τα συνδικάτα, τα σωματεία (ομάδες πίεσης), οι μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (Μ.Κ.Ο.), όπως είναι οι περιβαλλοντικές

³ Το Σύνταγμα και η Κοινωνία των Πολιτών, Γ. Σωτηρέλης: <http://www.neosyntag>, 27/05/2006.

οργανώσεις, οι ομάδες προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι σύνδεσμοι καταναλωτών, οι φιλανθρωπικές οργανώσεις, οι εκπαιδευτικοί οργανισμοί, οι οργανισμοί με βάση την κοινότητα, οι οργανισμοί νεολαίας, οι οικογενειακοί οργανισμοί, οι θρησκευτικές κοινότητες και όλοι οι οργανισμοί στους οποίους συμμετέχουν οι πολίτες σε τοπικό, εθνικό ή παγκόσμιο επίπεδο.

Στην σημερινή δημοκρατία, είναι απαραίτητη η κοινωνία των πολιτών;

Η Κοινωνία των Πολιτών είναι βασικό κύτταρο της σημερινής Δημοκρατίας. Δίνει την δυνατότητα στους πολίτες κάθε κοινωνίας να προωθούν τις δίκαιες διεκδικήσεις τους, διεκδικήσεις που δεν θα μπορούσαν, ούτε καν να εκφραστούν έξω από την Κοινωνία των Πολιτών, γιατί, όπως χαρακτηριστικά γράφει ο μεγάλος πολιτικός φιλόσοφος του 19^{ου} αιώνα *Αλέξης Ντε Τοκβίλ*: «Κάθε άτομο είναι μεμονωμένο και αδύναμο. Η κοινωνία είναι ευκίνητη, προνοητική και ισχυρή»⁴, και συνεχίζει «[...] ο θάνατος της δημοκρατίας είναι η αποτελμάτωση, η αδιαφορία των πολιτών και ο εκφυλισμός των θεσμών»⁵.

Στη σημερινή εποχή, της παγκοσμιοποίησης, η Δημοκρατία χρειάζεται, περισσότερο ίσως από ποτέ, το «νέο ρίγος», που μπορεί να της προσφέρει η «κοινωνία των πολιτών», εμπλουτίζοντας τη, σε ποιότητα και δυναμική.

Στο δημοκρατικό μας πολίτευμα οι πολίτες που συμμετέχουν στην κοινωνία πολιτών δεν είναι ούτε πελάτες, ούτε θεατές. Είναι ενεργά κύτταρα στο πλαίσιο μιας καθημερινής δημοκρατίας. Μην ξεχνάμε ότι η δημοκρατία, όπως και η αλήθεια, κινδυνεύει από τη σιωπή, όπως έλεγε ο Ν. Μαντέλα., είναι τα κύτταρα της κοινωνίας που τροφοδοτούν το κοινωνικό ιστό και του δίνουν ευρωστία. Αν αυτά τα κύτταρα δεν αξιοποιηθούν, ενεργοποιηθούν, τότε όλο το οικοδόμημα, το σώμα της κοινωνίας θα νεκρωθεί. Η τελική επίδοση μιας, ανοιχτής κοινωνίας κρίνεται από το υψηλό επίπεδο συνύπαρξης, καθώς και υψηλής ποιότητας καθεμίας ξεχωριστά ομάδας που συμμετέχει στην κοινωνία των πολιτών.

⁴ Τοκβίλ, Αλέξης ντε, *Η δημοκρατία στην Αμερική*, Μετάφραση: Λυκούδης, Μπ., Εκδόσεις Στοχαστής, Αθήνα, 2001.

⁵ Γιαννης Κοτοφώλου, *Κατάρρευση του δικαίου*, 04-05-09, στο www.ekathimerini.gr.

Ποια η σημασία της κοινωνίας των πολιτών για την χώρα μας;

Στη Ελλάδα η "Κοινωνία των Πολιτών" έχει τα τελευταία χρόνια κάνει αισθητή την παρουσία της σε τομείς της κοινωνικής και πολιτικής ζωής, συμπληρώνοντας το κοινωνικό κράτος. Επιβάλλεται, λοιπόν, να ενθαρρυνθεί και συνταγματικά η δραστηριότητα της κοινωνίας των πολιτών υπό δύο προϋποθέσεις: 1) ότι θα είναι πράγματι «*μη κερδοσκοπικές*» και θα υπηρετούν συνταγματικές αξίες και το δημοκρατικό μας πολίτευμα και 2) θα *αποδεικνύουν στην πράξη την προσήλωσή τους στην πολυφωνία*, με την δημοκρατική εσωτερική τους οργάνωση και την διαφάνεια των στόχων και των λειτουργιών τους.

Συνεπώς, σημαντικό καθήκον της κοινωνίας των πολιτών είναι να συμβάλλει στο δημόσιο και δημοκρατικό διάλογο για τα προβλήματα της κοινωνίας. Έτσι, θα θα ενισχύεται η εμπιστοσύνη των πολιτών στο δημοκρατικό πολίτευμα, και θα αναπτύσσεται πιο θετικό κλίμα για αναγκαίες μεταρρυθμίσεις και καινοτομίες στην σύγχρονη κοινωνία.

Τρεις είναι οι περιοχές, στις οποίες **η συμβολή της κοινωνίας των πολιτών** θα μπορούσε εν προκειμένω να αποδειχθεί καίρια: *η ενίσχυση της συμμετοχικής δημοκρατίας, η προστασία των δικαιωμάτων, και η ανανέωση του πολιτικού συστήματος.*

Σήμερα, «οι ...εκπρόσωποι της κοινωνίας των πολιτών διαδραματίζουν καίριο ρόλο σε δημόσιες συζητήσεις που επηρεάζουν την αγορά και την πολιτική. Έτσι, [...] αν η πολιτική επιρροή, μετριέται μεταξύ άλλων, με την αναγνώριση που έχουν αυτές οι ομάδες της κοινωνίας των πολιτών από επίσημους πολιτικούς φορείς, τότε είναι δυνατόν να μιλάμε για αύξουσα δυνητική εξουσία της παγκόσμιας κοινωνίας των πολιτών»⁶.

Η εξέλιξη της κοινωνίας των πολιτών στην Ε.Ε.

Η εξέλιξη του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου καθορίζεται από την ενεργό συμμετοχή στα δημόσια πράγματα της κοινωνίας των πολιτών. Στις αναπτυγμένες

⁶ Ulrich Beck, *The brave new world of work*, Polity Press-Αγγλική έκδοση του "Schoene neue Arbeitswelt. Vision Weltburgergesellschaft", Campus Verlag.

οικονομικά χώρες και ιδιαίτερα στις αγγλοσαξονικές η αυτο-οργάνωση των πολιτών έχει μεγάλη παράδοση και οι Μ.Κ.Ο. έχουν εκεί την απαραίτητη κοινωνική στήριξη και η κοινωνία των πολιτών αναπτύσσει και αποτελεί βασική συνισταμένη της κοινωνικής δυναμικής. Έτσι, οι μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα εθελοντικές οργανώσεις εκφράζουν τη σύγχρονη κοινωνική δυναμική, εκεί όπου το κράτος, αλλά και ο ιδιωτικός τομέας δεν επιθυμούν ή δεν μπορούν να δράσουν αποτελεσματικά.

Στον ευρωπαϊκό χώρο οι παρεμβάσεις της Κοινωνίας των Πολιτών αποτελούν την πλέον ορατή και δυναμική έκφραση στον κοινωνικό χώρο και στην προστασία του περιβάλλοντος⁷.

Με βάση το *Σύμφωνο του Άμστερνταμ*, η Ε.Ε. διανύει ιστορική πορεία μετάβασης από μια Ένωση Κρατών στην Κοινωνία των Πολιτών. Ο «Χάρτης των Ευρωπαίων Πολιτών» προσπαθεί να ορίσει αυτό που λέμε «δημόσιο συμφέρον» και διατυπώνει τη βασική αρχή ότι η «κυρίαρχη εξουσία ανήκει στον πολίτη» και ότι η Ένωση βασίζεται στον άνθρωπο.

Ο Επίτροπος Jan Figel, σε πρόσφατο συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στις Βρυξέλλες με θέμα την ενεργοποίηση των πολιτών της Ευρώπης, αποφάσισε την ενεργοποίηση ενός νέου Προγράμματος με τίτλο «σκέφτομαι την Ευρώπη» (*think Europe*) με σκοπό την αναζήτηση των αξιών των ευρωπαίων πολιτών. Το Πρόγραμμα άρχισε το 2007 και θα ολοκληρωθεί το 2013. Βλέπουμε πόση σημασία δίδεται στις ημέρες μας το θέμα των πολιτών στην Ευρώπη⁸.

Η «Κοινωνία των πολιτών», στην οποία όλοι ανήκουμε, είναι ένα βήμα προς την ουσιαστική δραστηριοποίηση των πολιτών και τον επαναπροσδιορισμό της πολιτικής στο σωστό πλαίσιο της. Η Ελληνική κοινωνία, πιο σύνθετη έχει ανάγκη από περισσότερες μορφές έκφρασης από εκείνες τις οποίες προσφέρει το παραδοσιακό ελληνικό κομματικό σύστημα.

Επίσης, ο διαρκώς επιταχυνόμενος ρυθμός ανάπτυξης των νέων τεχνολογιών επηρεάζει το ρόλο του κράτους και συνεπώς το ρόλο των πολιτικών θεσμών με πολλούς τρόπους. Έτσι, η ανάπτυξη της νέας τεχνολογίας αποτελεί ένα πανίσχυρο

⁷ Α. Θεοδωράκης, *Από την εισήγηση στο σεμινάριο για τις ΜΚΟ, με θέμα: Οι ελληνικές Μ.Κ.Ο. και η πρόσβαση στην ευρωπαϊκή πληροφόρηση, Αθήνα 20 Απριλίου 2001.*

⁸ http://www.ecclesia.gr/greek/news/europe/zorbas_neoeuropaiko.htm#4_bottom#4_bottom.

όπλο προς τη σωστή κατεύθυνση. Η νέα τεχνολογία σε συνδυασμό με τη τεχνογνωσία μεταβάλλει καίριους τομείς της παγκόσμιας οικονομίας δίνοντάς τους έναν σημαντικότερο ρόλο στις αγορές.

Χαρακτηριστικά της κοινωνίας των πολιτών

Κύριο χαρακτηριστικό της Κοινωνίας πολιτών θα πρέπει να είναι, όχι το τι θα κερδίσουν από το κράτος, αλλά το τι θα προσφέρουν στο κοινωνικό σύνολο.

Τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας των πολιτών μπορούν έτσι, να οριστούν ως εξής:

Συμμετοχική: Συμμετέχει ο ενεργός πολίτης σ' όλους τους τομείς της κοινωνικής και πολιτικής ζωής (θέματα υγείας, περιβάλλοντος, εκπαίδευσης, ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ρατσισμού, ξενοφοβίας, κ.τλ.). Η συμμετοχή αυτή περιλαμβάνει: 1.Την ανάγκη μιας σοβαρής πληροφόρησης σχετικά με τα θέματα του περιβάλλοντος, 2 Συμμετοχή στο στάδιο προετοιμασίας των αποφάσεων και σε συμμετοχή στο στάδιο λήψης των αποφάσεων, 3. Η συμμετοχή ολοκληρώνεται με την κατοχύρωση των δικαιωμάτων τους για πληροφόρηση και συμμετοχή.

Ανοιχτή: συμμετέχουν όλοι οι ενεργοί πολίτες, ανεξαρτήτως θρησκευματος, γλώσσας και ιδιαιτεροτήτων, διότι τους ενώνει ο κοινός σκοπός.

Αλληλεγγύης: ο ενεργός πολίτης σέβεται τα δικαιώματα των άλλων μελών του κοινωνικού συνόλου και τις αντίστοιχες υποχρεώσεις του. Έχει πειστεί ότι θα συμβιώσει με την διαφορετικότητα.

Αναπτύσσεται ο δημοκρατικός διάλογος: αποδεικνύουν στην πράξη την προσήλωσή τους στην πολυφωνία, και την διαφάνεια (φανερή διαδικασία λήψης αποφάσεων).

Μη κερδοσκοπικές: υπηρετούν, χωρίς οικονομική ιδιοτέλεια το κοινωνικό συμφέρον. Στηρίζονται στο εθελοντισμό και στην ανιδιοτελή προσφορά.

Είναι, πλέον, αναμφισβήτητο ότι κανείς δεν μπορεί να γνωρίζει καλύτερα τα προβλήματα και τους αναπτυξιακούς στόχους μιας περιοχής από τους πολίτες που ζουν σε αυτή. Αυτό είναι που μπορεί να δώσει τη δύναμη να αντιδράσουν, να δράσουν, να οραματιστούν, να υλοποιήσουν.

Ακόμη, εκείνο που χαρακτηρίζει τη κοινωνία των πολιτών είναι η ικανότητά της να αυτοοργανώνεται, να αυτοδιορθώνεται στηριγμένη στη δύναμη των κοινωνικών σχέσεων και των εταιρικών δεσμών, που αναπτύσσουν τα μέλη μεταξύ τους.

Η Αποστολή της κοινωνίας των πολιτών είναι πολυσχιδής. Εκτός από τη συστηματική ενημέρωση του πολίτη η κοινωνία των πολιτών, οφείλει να μεταδίδει και γνώση που ξεπερνά τα απλά γεγονότα. Γνώση βαθύτερη για τις τεράστιες οικονομικές αλλαγές που συντελούνται στο ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον.

Με άλλα λόγια, η οργανωμένη κοινωνία των πολιτών οφείλει να ενισχύει την ικανότητα των πολιτών να αναλύουν και να ερμηνεύουν το οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό γίνεσθαι, και να παρεμβαίνουν με κριτικό λόγο σε αυτό, όπως επιβάλλει η ουσιαστική λειτουργία της δημοκρατίας.

Σε κάθε περίπτωση η «συνταγματική αναγνώριση της Κ.τ.Π.» ως τρίτου πόλου μεταξύ Κράτους και ιδιωτικής κοινωνίας, «αποτελεί...και εργαλείο ώθησης προς την κατεύθυνση ανάπτυξης της κοινωνίας. Ο σκοπός αυτής της αναγνώρισης θα είναι το μπόλιασμα της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας με συμμετοχικά στοιχεία και την αναζωογόνηση της επικοινωνίας κράτους-κοινωνίας»⁹. Έτσι, θα λειτουργήσει με ιδιαίτερη αποτελεσματικότητα.

Πολυμορφία της Κοινωνίας των Πολιτών.

Οι ελεύθεροι πολίτες ωθούνται, στην δημιουργία οργανωμένων ομάδων ή φορέων, ώστε να αποκτήσουν την απαραίτητη διεκδικητική δύναμη, απέναντι στο οργανωμένο κράτος. Οι διαφορετικές Μ.Κ.Ο., που αποτελούν μέρος της κοινωνίας των πολιτών, διακρίνονται για την ποικιλομορφία τους, η οποία είναι φυσικό επακόλουθο της ιστορίας των οργανώσεων και από τον τρόπο με τον οποίο ξεκίνησαν. Δεν μπορεί να περιμένει κανείς να έχουν την ίδια προσέγγιση η Greenpeace, η W.W.F. και η Βασιλική Εταιρεία για την Προστασία των Πτηνών. «Η

⁹Α. Παπαδοπούλου, *Συνταγματική κατοχύρωση της κοινωνίας πολιτών*, <http://anatheorisi.org>.

ποικιλομορφία είναι ακριβώς η δύναμη των Μ.Κ.Ο, όταν τα εργαλεία της μιας δεν αρκούν, μια άλλη μπορεί να συνεχίσει»¹⁰.

Από τη μεριά της οργανωτικής διάστασης, η κοινωνία των πολιτών αποτελείται από διάφορες κοινωνικές ομάδες, οι οποίες δρουν σ' έναν ενδιάμεσο χώρο, μεταξύ κράτους και αγοράς. Αναφέρονται και σαν «τρίτος τομέας» και περιλαμβάνουν οργανισμούς και οργανώσεις, που δραστηριοποιούνται στους χώρους του πολιτισμού, της υγείας, των κοινωνικών υπηρεσιών, του περιβάλλοντος, της υπεράσπισης των δικαιωμάτων, του συνδικαλισμού και των επαγγελματικών ενώσεων, της θρησκείας, του εθελοντισμού, του αθλητισμού, κ.α.

Οι ομάδες αυτές χρησιμοποιούν, είτε *συμβατικές* πολιτικές πρακτικές, εκκλήσεις), αποστολές επιστολών σε πολιτικούς, συμμετοχή σε δικαστικούς αγώνες, δημόσιες ακροάσεις, συμβουλευτικούς φορείς, δημόσιες διαβουλεύσεις, συνεντεύξεις τύπου κ.λπ. ή *μη συμβατικές* μορφές συλλογικών δράσεων, όπως διαδηλώσεις, συγκεντρώσεις και διάφορους άλλους τύπους άμεσης δράσης.

Κοινωνία των Πολιτών και Εκκλησία

Για την **Εκκλησία** η «Κοινωνία των Πολιτών» δεν τίθεται ως πόλος αντιπαράθεσης. Η ίδια η εκκλησία συνεχίζει να φροντίζει και να πορεύεται μαζί με τον άνθρωπο, ανεξάρτητα ή σε συνεργασία με τη λειτουργία των Μ.Κ.Ο. Δίδει προτεραιότητα στον άνθρωπο και στις σχέσεις της με το Θεό και τους συνανθρώπους βασισμένες σε μια «Κοινωνία των Πιστών», λειτουργούσα σωστικά για τον άνθρωπο και τον κόσμο. Η ίδια η εκκλησία είναι μια κοινωνία πιστών που ο ένας ενδιαφέρονται για τον άλλον, «των θλιβομένων, των κατατρεγμένων, των εν φυλακαίς και εξορία και πάση ανάγκη ευρισκομένων αδελφών ημών...»¹¹.

Όμως ο Θεός δεν δημιούργησε τον άνθρωπο μόνο να επιζητά την επικοινωνία με τους άλλους ανθρώπους, αλλά να έχει μια βαθύτερη ανάγκη της ψυχής του, που είναι η *επικοινωνία* με τον ίδιο τον Θεό, διότι ο ίδιος ο Θεός ήθελε να έχει μια στενή σχέση αγάπης και κοινωνίας με το τελειότερο από τα δημιουργήματα Του, τον άνθρωπο.

¹⁰ Αλ. Δεληγιάννης, *Κοινωνία ποιών πολιτών. Όταν οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις χρησιμοποιούνται ως επίφαση συμμετοχικής δημοκρατίας*, στο www.greekhelsinki.gr/dikaiomatika/07/fakelos/koinwnia.

¹¹ Από τη *Θεία Λειτουργία*, η οποία αποτελεί μια κοινωνία αλληλεγγύης, ανοιχτή, μη κερδοσκοπική, δημοκρατική, μια κοινωνία που δεν γνωρίζει σύνορα, φυλές, θρησκευόμενα και ιδιοτέλεια.

Και φυσικά πρέπει να επιζητούμε την αγάπη των άλλων ανθρώπων και να έχουμε αυτή την κοινωνία μεταξύ μας. Αν δεν αγαπάμε και δεν μπορούμε να ζήσουμε μαζί με τα αδέρφια μας ο Λόγος του Θεού μας προειδοποιεί: «Εάν τις ειπεί αγαπώ τον Θεόν και μισεί τον αδελφό αυτού ψεύτης είναι, διότι όστις δεν αγαπά τον αδελφό αυτού τον οποίον είδε τον Θεό τον οποίον δεν είδε πως δύναται να αγαπά, και ταύτην την εντολή έχουμε απ αυτού, όστις αγαπά τον Θεό να αγαπά και τον αδελφό αυτού»¹².

Με λίγα λόγια, η αγάπη και η κοινωνία προς τον Θεό σημαίνει ταυτόχρονα και αγάπη και κοινωνία και με τον αδελφό μου. Άλλωστε αυτή είναι και η εντολή του Θεού¹³. Ο κάθε άνθρωπος δεν πρέπει να ζει περιχαρακωμένος στον εαυτό του, αλλά να υπερασπίζει τη θέση και τα δικαιώματά των άλλων συνανθρώπων.

Η Εκκλησία απ' τη φύση της συνενώνει τους ανθρώπους της γης σε μια παγκόσμια κοινότητα, ανεξάρτητα από φύλο, εθνότητα, ηλικία, τάξη κοινωνική κ.λ.π. Με τον τρόπο αυτό δεν εκφράζεται στους ανθρώπους ούτε με εθνικιστικές ή σοβινιστικές τάσεις, ούτε με τη γλώσσα διαφόρων τάξεων ή επιστημών. Ζητάει να συνενώσει τους ανθρώπους με κοινούς στόχους. Εκεί υποχωρεί το εγώ και ο ατομισμός¹⁴.

Κατά συνέπεια μόνο μια συνειδητή απόρριψη της καταναλωτικής λογικής, μόνο μια άλλη θέαση του ανθρώπου, του κόσμου και της ιστορίας, μπορεί να λειτουργήσει ως αφετηρία για καταξίωση της ύπαρξης. Μια άλλη πρόταση ζωής, που να προικίζει τον άνθρωπο με βιώματα φιλαλληλίας και φιλανθρωπίας, μπορούν να παραχωρήσουν τη θέση τους στην αυθεντική ζωή¹⁵. Μη ξεχνάμε, επίσης, ότι η Εκκλησία διδάσκει την τέχνη της αυτοθυσίας, την επιστήμη της κοινωνικότητας. Εισάγει τον άνθρωπο στη σφαίρα του μυστηρίου, τον άγει στο μυστήριο του Φιλάνθρωπου Θεού και του φιλόθεου ανθρώπου¹⁶. Μέσα στην ιστορία η Εκκλησία εμφανίζεται ως μία συγκεκριμένη εν τόπω πραγματικότητα, ως εν τόπω και χρόνω κοινωνία, ορατή και περιγραφτή κατά την ανθρώπινη πλευρά της.

¹² Α' Ιωάννου 4:20-21.

¹³ «Θέλεις αγαπά Κύριον τον Θεόν σου εξ όλης της καρδιάς σου και εξ όλης της ψυχής σου και εξ όλης της διανοίας σου. Αυτή είναι η πρώτη και μεγάλη εντολή και δεύτερα όμοια αυτής Θέλεις αγαπά τον πλησίον σου ως σεαυτόν», Ματθαίος 22:37-39.

¹⁴ Αλ. Καρυότογλου, ΕΝΑΣ ΜΟΝΟΔΡΟΜΟΣ ΚΑΤΑΡΓΕΙΤΑΙ, στο <http://www.apostoliki-diakonia.gr/index.html>.

¹⁵ Αντινεανική κοινωνία και αντικοινωνική νεότητα: η Εκκλησία ως υπέρβασή τους, Στ. Φωτίου, στο <http://www.alopsis.gr/index.php>.

¹⁶ <http://www.alopsis.gr/index.php>.

Όπου και όταν τελείται η Θεία Ευχαριστία, συγκεκριμενοποιείται αισθητά η παρουσία της Εκκλησίας ως κοινωνίας πιστών, γιατί κλείνει μέσα της όλη τη ζωή της Εκκλησίας, που επεκτείνεται και έξω από την Θεία Ευχαριστία ως «λειτουργία μετά την λειτουργία», ως λειτουργία αλληλοβοήθειας και αλληλοϋποστήριξης των συνανθρώπων της, αφού όλοι οι άνθρωποι αποτελούν το ένα αδιαίρετο σώμα της εκκλησίας.

Ο Ολιβιέ Κλεμάν, Γάλλος Ορθόδοξος διανοητής, υποστηρίζει πως «η Εκκλησία υπάρχει ως δύναμη ζωής για την σωτηρία του κόσμου»¹⁷

Ο Χριστιανισμός είναι εκ φύσεως επαναστατικός γιατί ο Θεός προβάλλεται ως ελευθερωτής, υψώνει τους καταπιεσμένους και ταπεινώνει τους δυνάστες. Αυτό σημαίνει ότι ποτέ ο άνθρωπος δεν πρέπει να μένει αμέτοχος στο δράμα των φτωχών, των μαύρων, των καταπιεσμένων από τα στυγνά καθεστώτα της Λατινικής Αμερικής, πού συγκροτούν τις «κοινότητες της βάσης και διψούν για κοινωνική δικαιοσύνη, ελευθερία, ισότητα»¹⁸.

Μην ξεχνάμε τελικά ότι ο Χριστιανισμός καλλιέργησε σε όλους τους αιώνες τον αληθινό κοινωνισμό, την πραγματική κοινωνικότητα και έδειξε ότι τα κοινωνικά προβλήματα είναι δυνατόν να αντιμετωπιστούν θετικά, όταν η συλλογική συνείδηση ευαισθητοποιείται μπροστά στα κοινωνικά αδιέξοδα των άλλων¹⁹. Επίσης, έγινε φανερό ότι είναι αδιανόητο η υπέρβαση και η αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων, όταν ο απανθρωπισμός αλλοτριώνει το ανθρώπινο πρόσωπο και το μεταβάλλει σε ατομοκεντρική ύπαρξη, που αδυνατεί να δει, στο σύνολό του, το ανθρώπινο δράμα και τον συλλογικό πόνο ή τις φοβερές συνέπειες των πολλών μορφών της κοινωνικής παθολογίας²⁰..

¹⁷ Ολιβιέ Κλεμάν, Ορθοδοξία και Πολιτική, εκδ. Μήνυμα, Αθήνα 1985, σελ. 13.

¹⁸ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ, www.soctheol.uoa.gr/despotis/greek2006/page3/files/page3

¹⁹ "Όποιος από το διπλανό του τη διατροφή αφαιρεί, είναι το ίδιο σαν να τον σκοτώνει. Κι όποιος δε δίνει στον εργάτη τον μισθό του, είναι φονιάς" (Σοφία Σειράχ 34:22). "Μην εκμεταλλεύεσαι ποτέ το μισθωτό, το δυστυχισμένο και το φτωχό συμπατριώτη σου ή τον ξένο που ζει σε μια από τις πόλεις της χώρας σου" (Δευτερονόμιο 24:14). "Η νηστεία που θέλω εγώ είναι ετούτη: Να σπάτε των αδικημένων τα δεσμά, να λύνετε τα φορτία που τους βαραίνουν, τους καταπιεσμένους να ελευθερώνετε και να συντριβετε κάθε ζυγό" (Ησαΐας 58:6).

²⁰ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ στο <http://www.imlarris.gr/main.php?p=118&more>.

Είναι γεγονός πλέον ότι «[...] Ο Χριστιανός...καλείται σε ιστορική δράση και σε αγώνα κατά των ποικιλόμορφων δυνάμεων του θανάτου, κατά της ανισότητας, της αδικίας, της εξαθλίωσης του ανθρωπίνου προσώπου»²¹.

Από την προσεκτικότερη μελέτη των Πατέρων της Εκκλησίας παρατηρούμε ότι ποτέ δεν είδαν την Ορθοδοξία σαν μια απωθητική μονολιθικότητα που συντρίβει το ανθρώπινο πρόσωπο, αλλά σαν το άγιο χωνευτήρι που τα πάντα αναπλάθονται και αναγεννώνται σε καινή εν Χριστώ κτίση. Επίσης, οι πατέρες της Εκκλησίας «[...] ποτέ δεν επιδόθηκαν σε μια προκρούστεια χρήση των Ιερών Κανόνων, αλλά προσδαπάνησαν τον εαυτό τους, γινόμενοι τοις πάσι τα πάντα, ίνα παντός τινάς σώσωσι»²².

Προβλήματα της Κοινωνίας των Πολιτών

Θα ήταν ουτοπικό να θεωρήσουμε ότι με την κοινωνία των πολιτών γεννιέται ένας παράδεισος. Οι Μ.Κ.Ο. είναι ένα πεδίο ανθρωπίνων ενεργειών και ως τέτοια παρουσιάζει ατέλειες και ανθρώπινες αδυναμίες και πάθη. Όμως δεν μπορούν τα μειονεκτήματα μιας θεσμικής εξέλιξης να αναιρούν την ίδια την εξέλιξη.

Ένα τεράστιο πρόβλημα της κοινωνίας των πολιτών είναι η χρηματοδότησή τους. «Η χρηματοδότηση κατέστη δικαίωμα μετά από πολλά χρόνια, όταν εξερίχθη το δίκαιο των πολιτικών κομμάτων και διότι η θεσμοποίηση καθιστά νοητή την ενίσχυση της πολιτείας»²³.

Κοινωνία των Πολιτών και διαδίκτυο

Σήμερα με την ανάπτυξη των Νέων Τεχνολογιών, το Διαδίκτυο αποτελεί το κατ'εξοχήν διαδραστικό μέσο της κοινωνίας των πολιτών. Αποτελεί το πιο μαζικό forum με δυνατότητα όχι μόνο άμεσης επιλογής των πηγών, των πληροφοριών, της εικόνας και της μουσικής, αλλά, και επικοινωνίας με οποιονδήποτε άνθρωπο σε όλο τον πλανήτη. Στο μέλλον θα δούμε και στη χώρα μας κινήματα σκέψης να ξεπηδάνε από το διαδίκτυο και σιγά-σιγά να περνάνε στην υπόλοιπη κοινωνία.

²¹ Θανάσης Παπαθανασίου, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΚΑΙ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ, σσ. 36-37.

²² http://www.im-syrou.gr/poimantikes_drastiriotites/keimena/martiria/index.htm

²³ Δ. Τσάτσος, *Για την πολιτική, τα κόμματα και τις Μ.Κ.Ο.*, 29/03/2007, στο www.minpress.gr/minpress/scriptpage

Το πεδίο του Διαδικτύου είναι σχολείο πραγματικά άμεσης δημοκρατίας και αποτελεί τον μεγαλύτερο φόβο των αντιδημοκρατικών καθεστώτων. Η ελευθερία, επομένως, του Διαδικτύου, η δημιουργία ευρυζωνικών δικτύων και η όσο το δυνατόν φθηνότερη πρόσβαση σε αυτό μπορεί να τονώσουν τη δημοκρατία πολύ περισσότερο από κάθε δημοψήφισμα²⁴.

Κοινωνία των πολιτών σήμερα στην Ελλάδα

Η κοινωνία των πολιτών στην Ελλάδα σήμερα βρίσκεται ουσιαστικά ακόμα στα σπάργανα. Μ. Κ. Ο. που δεν επιχορηγούνται από την κυβέρνηση, τα κόμματα ή συγκεκριμένους πολιτικούς ή από ισχυρά Μ.Μ.Ε., διαδραματίζουν περιθωριακό ρόλο στην πολιτική διαδικασία, καθώς δίδουν καθημερινά έναν αγώνα επιβίωσης.

Η Κοινωνία των Πολιτών ενδυναμώθηκε πέραν των κρατικών συνόρων με τη δημιουργία, ιδίως μετά τη δεκαετία του 1970, δικτύων (networks) πολιτιστικής, πολιτικής, θρησκευτικής, κοινωνικής, οικολογικής και άλλης συνεργασίας, με την δημιουργία δικτύων αλληλεγγύης για την ειρήνη και τον αποπλισμό. Είναι η λεγόμενη «δύναμη των αδυνάτων δεσμών» (The strength of weak ties)²⁵.

Συμπερασματικά

²⁴ Στ. Τσακουράκης, *Σχολείο δημοκρατίας το Διαδίκτυο*, Στο <http://www.actionnemesi.com/v2/index.php?option>, βλ. επ. του ίδιου, *Όψεις λογοκρισίας στην Ελλάδα* (συλλογικό έργο), Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 2008.

²⁵ Έμ. Ρούκουνας, *Η Κοινωνία των Πολιτών σήμερα*, <http://kapodistriako.uoa.gr/stories/>, Συνέντευξη στο Σ. Ν. Κοδέλλα, 15/2/05.

Σήμερα επιδιώκεται όπως ο πολίτης μη αποξενωθεί από τη διαδικασία της λήψης αποφάσεων που αφορούν τον ίδιο, αλλά, μέσα από μια ολοκληρωμένη δημοκρατία, να επιτυγχάνεται η συμμετοχή ολόκληρης της κοινωνίας των πολιτών στη διαδικασία αυτή και η Κοινωνία των Πολιτών μπορεί να αποτελέσει ενδιαφέρουσα διέξοδο στον αγωνιώδη προβληματισμό του σύγχρονου ανθρώπου.

Μην λανθάνει, εξάλλου, της προσοχής μας ότι σε μια εποχή αποθέωσης του ατομικισμού και κατασυκοφάντησης κάθε μορφής κοινωνικότητας, η Δημοκρατία χρειάζεται, περισσότερο ίσως από ποτέ, το νέο σφρίγος που μπορεί να της προσφέρει η “κοινωνία των πολιτών”, εμπλουτίζοντας, τόσο σε ποιότητα όσο και σε δυναμική²⁶.

Στην σημερινή εποχή της μετανεωτερικότητας που ζούμε, θα πρέπει να ανθίσει μια νέα πνοή στον *κοινωνισμό* της πνευματικότητας «...στην κατεύθυνση ενός ανθρωπισμού με κοινωνική ευαισθησία, δίχως ατομιστική αναισθησία...²⁷.

Αυτός ο ανθρωπισμός (κοινωνισμός) με κοινωνική ευαισθησία υλοποιείται καλύτερα όταν εκλείπει ο ατομισμός και η φιλαυτία, πράγματα που γαλουχούνται, βιώνονται και γίνονται πράξη μέσα στην Εκκλησία με την αγάπη στον συνάνθρωπο και στα προβλήματά του, στις ανησυχίες του, στους προβληματισμούς του για μια δίκαιη και ανθρωπινότερη κοινωνία.

Οι συζητήσεις τα τελευταία χρόνια περί κοινωνίας πολιτών μας οδηγούν σε μια νέα κατανόηση της συνεισφοράς του ηθικού, του κοινωνικού και του πολιτικού στην οργάνωση όλων των ανθρώπινων κοινοτήτων.

²⁶Pierre Clastres, *Η κοινωνία ενάντια στο κράτος*, Μετ.: Κ.Καμαμπέλη, Εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1992.

²⁷Μ. Μπέγζος, *Πνευματικότητα, Θρησκευτικότητα και Μετανεωτερικότητα*, <http://www.koinoniapoliton.gr/site/component>.